

พุทธาวตาโร พุทธประวัติ
แปลจากภาษาสันสกฤต

พุทฺธาวตาโร

พุทธประวัติแปลจากภาษาสันสกฤต

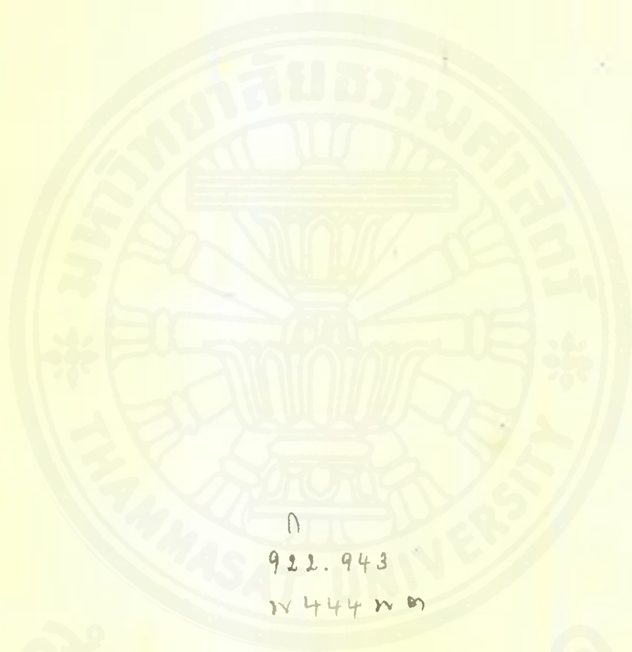
รองอำมาตย์ตรี พึ้น รัศมิภูติ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์เอก พระยาอรรถกวีวาจก

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT UNIVERSITY

คำนำ

รองอำมาตย์ตรี พึ่น รัศมิภูติ อัยการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จะทำการปลงศพสนองคุณ อำมาตย์เอก พระยาอรรถกวีวาจก (พุ่ม รัศมิภูติ) ผู้เปนบิดา ให้มาแจ้งความยังหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ว่ามีศรัทธาจะรับพิมพ์หนังสือในหอพระสมุด ฯ เปนของถวาย แลจ่ายแจกเนื่องในการพระราชทานเพลิงศพสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าเปนผู้เลือก เห็นว่าพระยาอรรถกวี ฯ เปนเปรียญ ถ้าได้หนังสือที่เกี่ยวแก่ทางพระพุทธสาสนาจะเหมาะด้วยประการทั้งปวง แต่หนังสือในทางพุทธสาสนาในสยามประเทศ มีผู้พิมพ์กันแพร่หลายอยู่แล้วทั้งภาษาไทยแลภาษาบาลี เวลานี้หอพระสมุด ฯ กำลังให้แปลหนังสือต่าง ๆ จากภาษาสันสกฤตอยู่หลายเรื่อง ที่แปลแล้วเห็นมีอยู่เรื่อง ๑ คือทศาวตารจริต ตอนที่ ๙ ว่าด้วยพุทธประวัติย่อ ๆ เกษเมนทรมหากวี

แต่งไว้ในภาษาสันสกฤต รองอำมาตย์เอก หลวงพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เปรียญแปลเปนภาษาไทย เห็นรูปเรื่องถ้อยคำธัมมะใกล้เคียงกับพุทธประวัติที่มีอยู่ในเมืองไทยมาก ควรพิมพ์ออกให้ผู้ที่ศึกษาทางพระพุทธสาสนาอ่านสอบสวนดู ว่าข้อความธัมมะที่ชาวพราหมณสำนักชนแต่งนั้นเปนอย่างไร จึงอนุญาตให้นายพื้นพิมพ์ในงานศพพระยาอรรถกวี ฯ ตามประสงค์

ในการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ได้คัดบาลีเดิมพิมพ์ลงไว้ด้วย เพื่อผู้ที่สนใจในทางวรรณคดีภาษาสันสกฤตจะได้สอบสวนตามความต้องการ

อนึ่งในการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้เจ้าภาพได้เรียงประวัติของผู้มรณภาพส่งมาขอให้พิมพ์ไว้เปนที่ระลึกด้วย จึงได้พิมพ์ไว้ต่อไป

กรรมการหอพระสมุด ฯ ขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งบุตรธิดาพระยาอรรถกวีวาจก

ได้บำเพ็ญ เปนการสนองคุณท่านผู้เปนบุรพการีด้วยความกตัญญูกตเวที แลที่ได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย.

ดำรงราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖

อำมาตย์เอก พระยาอรรถกวีวาจก

พ.ศ. ๒๔๐๗–๒๔๖๓

ประวัติพระยาอรรถกวีวาจก

อำมาตย์เอก พระยาอรรถกวีวาจก (พุ่ม รัศมิภูติ) เปรียญ ต ม. จ ช. ร จ พ. เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ ณวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ปีชวด พ. ศ. ๒๔๐๖ บ้านเดิมอยู่ที่เหนือวัดอรุณราชวราราม อำเภอบางกอกใหญ่จังหวัดธนบุรี เมื่ออายุ ๑๑ ขวบได้ศึกษาอักขรสมัยอยู่ในสำนักพระครูสุต วัดพระเชตุพน พออ่านเขียนคิดเลขได้ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียนหนังสือไทยที่วางระเบียบการสอบไล่ลงเป็นแบบแผน ครั้นอายุ ๑๕ ปีได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดมหาธาตุ ศึกษาภาษาบาลีณสำนักอาจารย์หลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนอุปสมบทเป็นภิกษุที่วัดระฆังโฆสิตาราม เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ หม่อมเจ้า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต ในกรมหลวงเสนีบริรักษ์) เมื่อยังเป็นหม่อมเจ้าพระพุทธบาทปิลันท์เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) เมื่อยังเป็น

ที่พระธรรมวโรดมเปนพระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วได้ ๔ พรรษาจึงได้เข้าแปลพระปริยัติธรรม ในสนามหลวงณวัดพระศรีรัตนศาสดา เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ ได้เปนเปรียญ ๓ ประโยค ถึงปีขาล พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมณสนามหลวงวัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกครั้ง ๑ ได้เปนเปรียญ ๔ ประโยค แล้วลาสิกขาในปีนั้น เข้ารับราชการอยู่ในกรมราชเลขานุการปี ๑ จึงย้ายไปรับราชการในศาลต่างประเทศเมื่อยังตั้งอยู่ท่าเตียน ได้เปนตำแหน่งนายเวร แลขึ้นศาลเปนรองยกรบัตรโดยลำดับ รับราชการอยู่ในศาลต่างประเทศ ๙ ปี จึงย้ายมาเปนพนักงานอัยการกระทรวงยุติธรรม ถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัฏเปนขุนประกาศกฤษฎีกา ปลัดกรมอัยการ ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ได้รับพระราชทานยศเปนรองอำมาตย์เอก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ถึง พ.ศ ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัฏเลื่อนขึ้นเปนพระอรรถกรประกาศ แลได้รับพระราชทานยศเลื่อนขึ้นเปนอำมาตย์

โทใน พ.ศ. ๒๔๕๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัฏเลื่อนขึ้นเปนพระยาอรรถกวีวาจก แลได้เลื่อนยศเปนอำมาตย์เอกด้วย คงรับราชการอยู่ในกรมอัยการต่อมา

พระยาอรรถกวีวาจกได้แต่งงานกับคุณหญิงทรัพย์ ธิดาพระยาธรรมสารวิทย์วิสิษฐภักดี (เรือก กมลยบุตร) มีบุตรธิดาด้วยกัน ๖ คน ที่ยังมีตัวอยู่ในเวลานี้ คือ รองอำมาตย์ตรี นายพื้น รัศมิภูติ อัยการจังหวัดประจวบคิรีขันธ์ นางสาวสุพรรณ รัศมิภูติ นายพร รัศมิภูติ

พระยาอรรถกวีฯ รับราชการตั้งแต่ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๕ บาท จนถึง ๕๔๐ บาทเปนที่สุด ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ ตริตาภรณ์ ช้างเผือกชั้นที่ ๔ จตุรถาภรณ์ แลเหรียญจักรพรรดิมาลากับเหรียญที่ระลึกในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ตามบรรดาศักดิ์อีกหลายอย่าง ส่วนราชการพิเศษ พระยาอรรถกวีฯ ได้เคยทำการแทนอธิบดีกรมอัยการอยู่ราว ๖ เดือนครั้ง ๑ เมื่อพระยาอรรถการ

ประสิทธิ (คุณดิลก) ถึงอนิจกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

พระยาอรรถกวี ฯ เปนผู้มีทิฏฐานุคติอันฝักใฝ่อยู่ในทางพระพุทธสาสนามาแต่ยังเยาว์ แม้เมื่อมาตั้งตนเปนคฤหบดีก็มิได้เหินห่างจากคตินั้น ประกอบกับที่ได้แต่งงานกับคุณหญิงทรัพย์ ซึ่งมีตระกูลเปนพุทธมามกะอยู่แล้ว เปนอุดมสหายส่งเสริมเชิดชูให้มีเกียรติคุณเปนที่นับถือทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บำเพ็ญทารสังคหกิจสม่ำเสมอ จนในบรรดาผู้ที่ชอบพอแลใกล้เคียงนับถือว่าเปนมงคลในการอาวหะวิวาหะ ฉลาดในทางบำเพ็ญบุตรสงเคราะห์ที่จะดำรงวงศสกุล เมื่อพระอรรถกวี ฯ กับคุณหญิงทรัพย์มาถึงอนิจกรรมไปเสียแต่บุตรธิดายังเยาว์ บุตรธิดาก็ยังสามารถปกครองกันเองมาได้โดยเรียบร้อย

พระยาอรรถกวี ฯ ป่วยเปนโรคอุจจารธาตุ แล้วกลายเปนโรคไตพิการ ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๖๓ คำนวนอายุได้ ๕๗ ปี

นโม พุทฺธาย

พุทฺธาวตาโร

พุทธประวัติสังเขป

ภาษาสันสกฤตคัดจากหนังสือทศาวตารจริต

ซึ่งเกฺษเมนฺทรมหากวีเป็นผู้แต่ง

ฉะเพาะตอนที่ ๙

พราหมณ์กุปปุสวามีอารฺยะชำระ

รองอำมาตย์เอก หลวงพินิจวรรณการ

(แสง สาลิตุล) แปล

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พ.ศ. ๒๔๖๖

พุทฺธาวตาโร

กาเล ปฺรยาเต กลิวิปฺลเวน
ราคฺรโหเคฺร ภควานฺภวาพฺเธา
มชฺชตฺสุ สํโมหชเล ชเนษุ
ชคนฺนิวาส ะ กรุณานฺวิโตภูตฺ ฯ
ส สรฺวสโตฺวปกฺฤติปฺรยตฺนะ
กฺฤปากุล ะ ศากฺยกุเล วิศาเล
ศุทฺโธทนาขฺยสฺย นราธิเปนฺโท –
–รฺธนฺยสฺย ครฺเภวตตาร ปตฺนฺยา ะ ฯ
มายาภิธานา นรนาถปตฺนี
ครฺเภ หรึ วิศฺวคุรุํ วหนฺตี
อาสนฺนจนฺเทฺรว สุธาพฺธิเวลา
นิธานธนฺเยว วสุํธราภูตฺ ฯ

พุทธประวัติ

เมื่อเวลาล่วงมานานจนถึงกาลกลียุค มหาสมุทรอันใหญ่กล่าวคือสัตว์ในภพโลก มีสันดานอันหนาขึ้นด้วยราคตำฤษณา มีอุประมาดุจดังเทวดาผู้เสวยอายุเข้าสิงประจำกาย หมู่ชนทั้งหลายจมลงแล้วในห้วงน้ำกล่าวคือโมหะ มิแต่ความหลงใหลเปนเบื้องหน้า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประกอบด้วยพระกรุณาได้ทรงอุบัติในโลกเปนที่อาศรัยของสัตว์ พระองค์ทรงพยายามเพื่อจะทำอุปการกิจแก่สัตวโลก มีพระบวรสันดานอันมากมูลด้วยพระกรุณา จึงเสด็จอวตารลงมาถือปฏิสนธิในครรโภทรแห่งพระอัครมเหษีของพระนราธิเบนทรผู้ทรงธันยลักษณ์ ทรงพระนามว่าศุทโธทน ณศากยราชตระกูลอันไพศาล พระนรนาถราชมเหษีผู้มีสมญาภิธานว่ามายา ได้ทรงบริหารรักษาพระหริเจ้าผู้เปนครูของโลกไว้ในพระครรภ์ เหมือนกับฝั่งสมุทรอันอยู่ใกล้พระจันทร์แลแผ่นพื้นพสุนธราอันบริบูรณ์ด้วยขุมทรัพย์

กุกฺษึ ตตสฺตตฺกฺษณมกฺษตายา
วิภิทฺย มาตุรฺภควานฺปฺรชาตะ
ครฺโภทกาสฺปฺฤษฺชวิศุทฺธมูรฺติ–
รฺชามฺพูนเทเนว วินิรฺมิตางฺคะ ฯ
ส ชาตมาตฺรสฺตฺริทศปฺรมุกฺต–
–นโภนทิวาริภราภิษิกฺตะ
ปทตฺรยึ กมฺปิตสรฺวโลกํ
ทตฺวา ทิศนฺทิกฺษุ ภฺฤศํ ชคาม ฯ
ปูรฺวา สฺถิเตยํ มม นิรฺวฺฤติรฺเม
ธึ: สรฺวสโตฺวทฺธฺฤติทกฺษิเณยมฺ
ชนฺมสฺถิติ: สํปฺรติ ปศฺจิเมยํ
สํสารพนฺธาทิยมุตฺตรา จ ฯ
อิติ พฺรุวาณํ นฺฤปติสฺตเมตฺย
ทฺฤษฺฏฺวา ตฺริโลกีปติลกฺษณางฺกมฺ
ส ชาตทิวฺยานุภวาภิมานะ
กุลสฺย ภูไตฺย ธฺฤติมาพพนฺธ ฯ

ต่อมาถึงขณะถ้วนกำหนด พระราชโอรสผู้มีภาคก็ทรงทำลายพระครรภ์มารดาแต่ก็มิได้ลำบาก ประสูติโดยสดวกดาย มีพระศรีรกายอันบริสุทธมิได้แปดเปื้อนด้วยครรภมลทิน มีพระอังคาพยพดุจดังหล่อด้วยทองชมพูนุท แต่พอพระมหาบุรุษประสูติจากครรภ์พระมารดาเทพยดาทั้งหลายก็โปรยน้ำอากาศคงคาลงมาโสจสรงพระศรีรกาย พระราชกุมารก็เสด็จผันผายไปในทิศานุทิศชั่วสามย่างพระบาท โลกธาตุก็กัมปนาทหวาดไหว พระองค์จึงทรงเปล่งอุทานวาจาประกาศว่า ทิศบุรพานี้เปนสถิติที่สถิตย์ คือพระนิพพานมีอาการอันไม่เคลื่อนไหวของเรา ทิศทักษิณเปนที่ธำรงทรงไว้ซึ่งธรรมบรรยายอันจะรื้อขนสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นสังสารวัฏ ทิศปัศจิมนี้เปนสถิติที่ตั้งฉะเพาะชนมายุของเรา ทิศอุดรนี้เปนที่ตั้งแห่งธรรมที่จะเปลื้องตนให้พ้นห่วงคือสงสารวัฏ

เมื่อพระราชกุมารมีพระดำรัสฉะนี้ พอพระเจ้านฤบดีราชบิดาเสด็จมาทอดพระเนตรเห็นพระราชโอรสอันมีพระ

ตํ ลกฺษณชฺญา ชคทุะ สหรฺษ—
มยํ ศีศุรฺลกฺษณลกฺษฺยมาณะ
ปฺรภุรฺภวิษฺยตฺยวนีศฺวราณา—
มนุตฺตรชฺญานนิธิรฺมุนิรฺวา ฯ

ส สรฺววิทฺยาวิทิตารฺถตตฺตฺวะ
สํปฺราปฺตศสฺตฺราสฺตฺรคชาศฺวศิกฺษ:
สรฺวารฺถสิทฺธฺยา ขีตุราปฺตกีรฺติ:
สรฺวารฺถสิทฺธาภิธตํา ชคาม ฯ
สรฺวสฺวทานาภิมุโขรฺถิสารฺเถ
ส เทหทาเน ตฺฤณวตฺกฺฤเตจฺฉ:
ลีลาวิหารี วิจรนฺรเถน
ททรฺศ วฺฤทฺธํ ปถิ ชีรฺณกายมฺ ฯ

วรกายปรากฏเปนเจ้าแห่งไตรโลก จะเชิดชูราชสมบัติแห่งศากยตระกูลให้รุ่งเรือง ก็ทรงโสมนัสนับเอาว่าพระราชบุตรของพระองค์อุบัติมาแต่สวรรค์โดยประจักษ์

ลำดับนั้นพวกโหราจารย์ผู้รู้นรลักษณ์ก็มีความรื่นเริงหรรษา ทูลถวายพยากรณ์ว่า พระราชโอรสองค์นี้มีพระลักษณเปนเครื่องหมายครบตามนรลักษณ์ จักได้เปนประมุขแห่งกระษัตริย์เจ้าธรณีทั้งหลาย อนึ่งจะได้เปนพระมหามุนีมีญาณฤธิอันหาผู้ยิ่งกว่ามิได้

ครั้นพระราชกุมารทรงเจริญวัย ก็ทรงทรายตระหนักชัดในอรรถของสรรพวิทยา ทรงศึกษารอบรู้ในเชิงยุทธ์คือเพลงอาวุธแลธนูศรทั้งวิชากุญชรอาชาไนย เพราะเหตุทรงทราบชัดเจนในสรรพวิทยาทุกสิ่งทุกประการ พระราชบิดาจึงประทานเกียรติยศให้ ได้พระนามาภิธัยว่า "สรวารถสิทธ" ดังนี้ พระราชกุมารพระองค์นี้มีพระอัธยาศรัยน้อมไปในทาน ตั้งพระพักตรบริจาคสรรพสมบัติแก่เหล่ายาจกทั้งหลาย แลมีพระหฤทัยปราถนาจะ

ตํ วีกฺษฺย วิจฺญายมศกฺติลุปฺต–
มวาปฺตปรฺยาปฺตวิรกฺตภาว:
โส จินฺตยนฺนิศฺจิตมนฺตสกฺตา
กายสฺย นิรฺเวทมยี ทเศยมฺ ๆ
อโห วตายํ ซรยาภิภูต:
กุรูปตำ เกฺลศมยีํ ปฺรยาต:
ตารุณฺยมากุญฺจิตกฺฤษฺณเกศํ
โศจนฺนิวานฺต: ศฺวสิติ ปฺรกามมฺ ๆ
มหีนิวิษฺจากฺฤติรลฺปทฤษฺฏิ:
กึ กษฺจารี นคเร กโรติ
สํโตษศีตํ ศฺรยติ ปฺรศานฺไตฺย
กิมาศฺรมํ ศฺรานฺตตนุรฺน วฺฤทฺธ: ๆ

บริจาคพระองค์ให้เปนทานมิได้ทรงอาลัยคล้ายกับต้นหญ้าต้นฟาง แลพอพระหฤทัยในการเสด็จเที่ยวประพาส เวลาหนึ่งเสด็จโดยราชรถ ได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่มีกายทุพลภาพด้วยชรา

พระองค์ทรงพิจารณาเห็นคนแก่นั้นปราศจากสีสรรพ์วรรณหมดสิ้นความองอาจกล้าหาญ ก็ทรงเหนื่อยหน่ายเปนกำลัง ทรงพระจินตนาการว่า ร่างกายแห่งสัตว์ทั้งหลายนี้มีสถิตไม่ถึงไหน ย่อมตะเกียกตะกายไปหาที่สุดกล่าวคือความตาย ไร้ความสุขควรสังเวชยิ่งนัก ร่างกายนี้เมื่อชราเข้าครอบงำแล้ว ย่อมถึงซึ่งความเศร้าหมองมีรูปชั่วตัวดำ แลเศร้าโศกถึงตรุณภาพยามเมื่อตนยังหนุ่มสาว คราวมีผมดำหวีตัดสวยสอาด แลทอดถอนหฤทัยโดยกามคุณเปนอเนกประการ เออก็ผู้ที่ชราย่ำยียังมีแต่อาการที่ถมพื้นพสุธา จักษุซ้ายขวาแลดูอะไรก็ไม่เห็นถนัด จะเที่ยวเตร่ไปไหนก็ข้องขัดมีแต่ความลำบากยากแค้น ก็เขายังจะอยู่ทำอะไรกันอีกที่ในพระนคร

ภฺรมะ กาสศฺวาสะ กผภรรวะ กณฺฐกุหเร
ศฺรุเตา เนเตฺร ฆฺราเณ ตฺวจิ สรสนายำ วิผลตา
อโห วฤทฺธสฺยาสฺมินฺสกลวิรหเกฺลศสมเย
ปฺรโมหสฺตฺฤษฺณา ยตฺตฺยชติ ทยิตำ ไนว ตรุณีมฺ ฯ

กฺยณํ วิจินฺเตฺยติ นเรนฺทฺรสูนุ-
รฺวฺรชนฺปุร ปฺรานฺตวิโลกนาย
โคกาศฺรยํ หรฺยวิยาทธาม
ศฺมศานมากีรฺณศวํ ททรฺศ

ไฉนหนอจึงไม่สัญจรไปหาอาศรมอันเปนรื่นรมย์เย็นกาย สบายจิตรถือสันโดยมักน้อย เพื่อจะได้บรรลุประศานต ธรรมคือความระงับดับทุกขภัย ถึงอยู่ไปก็มีแต่มืดหน้า มัวตาวิงเวียนศีร์ษะ เปนหืดไอโครกคราก ในลำคอ หู, ตา, จมูก, หนัง, ลิ้น, สิ้นทุกอย่างต่างไม่ทำหน้าที่ของตน ล้วนแต่ไร้ผลทั้งนั้น ถึงอย่างนี้แล้วเมื่อมาประสบสมัย อันเปนที่เศร้าใจคือจะต้องเหินห่างจากสรรพสิ่งทั้งปวงเข้า ความลุ่มหลงละเลิงของเขาผู้เถ้าชราก็ยังละทิ้งคำฤษณา นั้นไม่ได อุปมัยดุจดังเมียสาวอันเปนที่รัก

เมื่อพระสรวารถสิทธกุมาร ผู้เป่นราชโอรสของพระจอมนราทรงจินตนาครู่หนึ่งดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปทอดพระเนตรณภายนอกพระภารา ก็ได้ทรงทัศนาซึ่งสุสานประเทศป่าช้า อันเปนที่ขังอยู่แห่งความโศกเศร้าโศกาลัย ทั้งเปนที่ตั้งความดีใจของนักพรตผู้แสวงทางพิจารณา แลเปนที่ตั้งแห่งความคับแค้นของพาลชน มีทรากศพ เกลื่อนกล่นอยู่ในที่นั้น พระองค์ทอดพระเนตรเห็นศรีร

ส สารถึ ปฺราห วิโลกฺย ลินํ
ศฺรีริณา กายมปายภูเมา
อนิตฺยตาจิ่นฺตนชาตเขทะ
สํสารไวรสฺยวิจารสกฺตะ

เกฺลทาโมหวิวิคฺนวายสคุนะ กุตฺสาปทสฺยาศุเจ–
รนฺเต ยสฺย ทเศทฺฤศิ กฺษยมยิ กายสฺย ภูศายินะ
มูฒาสฺตสฺย กฺฤเต ปรารฺถหรโณทฺยคํ ปรสฺตฺรีรฺติ–
วฺยาสกฺตึ ปรเทหหารณฆนโทฺรหํ นราะ กุรฺวเต ฯ
นาสฺตฺยํ น ปราปวาทยีศุนํ โน มรฺมภิทฺภายเต
ไนราเศฺยน วิเศยศีตลตนุะ เสวาปฺรวาโสชฺฌิตะ
ปาโปปารฺชนวรฺชิตะ ปรคฺฤเห ทฺวาะไสฺถรสํตรฺชิตะ
กามเทฺวยวิยาทโมหรหิตะ ปไศฺยย เศเต ศวะ ฯ

กายอันเหลวละลายย่อยไปในน้ำช้ำเช่นนั้น ทรงระลึกถึงความไม่เที่ยงขึ้นมาแล้วก็เกิดลำบากพระหฤทัย กระสับกระส่ายที่จะแสวงหาพระญาณปริชาคือความเหนื่อยหน่ายจากสังสารวัฏ จึงตรัสกะนายสารถีว่า

สถิติแห่งร่างกายในที่สุดก็ถึงความเสื่อมไปสิ้นไปดังปรากฏอยู่ณบัดนี้ เปนเครื่องถมปถพีมีแต่น่าเกลียดไม่สอาด ฝูงกาแลสุนัขได้กลิ่นทุคันธชาติอันเกิดแต่น้ำเลือดน้ำหนอง ก็พากันมาแวดล้อมยื้อแย่งเปนอาหาร ก็แต่เหตุไฉนคนพาลผู้โง่เขลาจึงมาถือกายนั้นเปนที่ตั้งแล้วกระทำทุจริตต่าง ๆ คือพยายามลักทรัพย์ของผู้อื่นบ้าง ตะเกียกตะกายคบหาสมาคมกับสัตรีของผู้อื่นบ้าง ฆ่าฟันประทุษร้ายต่อกายสัตว์อื่นบ้าง ดูเถิดศพที่นอนอยู่นี้ ไม่เห็นมีพูดมุสา ไม่มีวาจาส่อเสียด ไม่กล่าวคำทำลายความรัก มีร่างกายอันเย็นโดยวิเศษเหตุปราศจากความอยาก ปราศจากนอนค้างอ้างแรมด้วยพวกพ้อง เว้นจากการแสวงหาทรัพย์สมบัติโดยทาง

กฺษิติปฺรติษฺจสฺย กเลวรสฺย
ปฺรยนฺตภูมาวิยเมว นิษฺชา
ยตฺกาษฺจปายาณสมานเจษฺฏํ
ปฺรยาติ มฺฤทฺภสฺมศกฺฤตฺกฺฤมิตฺวมฺ ๆ

อุกฺเตฺวติ ไวราคฺยมยึ ปฺรศานฺตึ
ศฺรยนฺวิจินฺตฺยานฺตวินาศิ สรฺวมฺ
อนฺต:ปุราภฺยนฺตรเมตฺย โสภู—
ทฺวิภูติโภเค ศิถิลาภิลาษ:
อนฺตะปุเร ตสฺย นฺฤปาตฺมชานำ
สหสฺรยยฺฏฺยา หริเณกฺษณานามฺ
จิตฺรารฺปิตานามิว สํคโมภูนฺ—
น ศานฺติสกฺตสฺย สุขานุภาวะ ๆ

บาปกรรม ไม่ต้องไปเที่ยวขอทานตามประตูบ้านผู้อื่น ให้คนเฝ้าประตูมันขู่เข็น เว้นจากความรักความเกลียด ความลำบากความหลง สถานที่นี้เปนภาคพื้นที่อยู่ครั้งที่สุดของร่างกายอันถมแผ่นดิน ร่างกายย่อมถึงซึ่งสภาวะเปนดินเปนถ่านเถ้าเปนอุจจาระเปนหนอน นอนอยู่อย่างธรรมดาเสมอด้วยท่อนไม้แลก้อนหิน

พระสรวารถสิทธิ์ได้รับสั่งกะนายสารถีดังนี้แล้ว ทรงอาศรัยความระงับอันเกิดแต่ความเหนื่อยหน่าย ทรงพิจารณาเห็นสรรพสิ่งทั้งปวงมีความพินาศเปนที่สุด เมื่อเสด็จถึงปราสาทอันอยู่ณท่ามกลางพระบุรีแล้ว มิพระอภิลายคือความรื่นเริงในการเสวยสิริสมบัติอันย่อหย่อนลง ทรงสถิตในที่สมาคมแห่งนางนักสนมผู้มีชาติสมภพแต่กระษัตริย์หมื่นหกพันนาง มีพระเนตรทั้งสองข้างดุจดังตามฤดี มีศิริรอินทรีย์อันประดับวิจิตรรจนา ณภายในพระราชวัง แต่เหตุที่พระองค์มีพระหฤทัยตั้งต่อศานติธรรมเสียมั่นคง จึงมิได้ทรงประสบความสุขณสมาคมนั้น

ตตะ กฺษิตีศํ สมุเปตฺย สรฺเว
เมาหูรฺติกาะ สํสทิ ตตฺตฺวมูขฺะ
ราชนฺสุตเสฺต ภวิตา ตฺริโลกี—
ปติะ ปฺรภาเว ภควานฺชิโน วา ฯ

ศฺรุเตฺวติ ราชา ภุวนาธิปตฺยํ
ปุตฺรสฺย ยเตฺนน สมีหมานะ
วนาภิกามสฺย ตโป นิโรทฺธุํ
จเกฺร ปุรทฺวารวิเศษคุปฺติมฺ ฯ

อตฺรานฺตเร ศานฺติปถํ ปฺรเวษฺฏุ—
มาศาปริตฺยาคธฺฤตาวธานะ
อสฺตาทฺริศฺฤงฺคาศฺรมธามฺนิ สูรฺยะ
สํธฺยากษายามฺพรมาลลมฺเพ ฯ

รเวา ปฺรยาเต กกุภํา พภูว
ฆโนนุราคะ กฺษณมาตฺรลกฺษฺยะ
เปฺรมาณิ จิตฺตานิ จ ชีวโลเก
วิทฺยุทฺวิโลลานิ น กสฺย นาม ฯ

ลำดับนั้น พวกโหรทั้งหลายจึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าศุทโธทนผู้เปนพระเจ้าแผ่นดินณท้องพระโรงราชสภา แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระราชสมภารเจ้า พระราชบุตรของพระองค์จักได้เปนประธานบดีตรีโลก อนึ่งจักได้เปนพระผู้มีพระภาคผู้ชนะมาร

พระเจ้าศุทโธทนทรงสดับแล้วมีพระหฤทัยปราถนาจะให้พระราชโอรสเปนพระเจ้าแผ่นดินสืบสันตติวงศ์ จึงโปรดให้ทำการรักษาพระทวารให้มั่นคงแขงแรงขึ้นกว่าเก่า เพื่อจะป้องกันมิให้พระลูกเจ้าผู้มีพระหฤทัยยินดีในป่าออกไปสู่ดโปวันได้

ในขณะนั้นพอถึงเวลาพระสูริยเทพบุตรผู้มีสถิตทรงไว้ซึ่งความเปนกลางกล่าวคือละเสียซึ่งความปราถนาทั้งปวง ก็เคลื่อนคล้อยลอยลงไปสู่อัมพรซึ่งมีสีแดงดังแสงเสนส่อสนธยา โดยความปราถนาจะเข้าสู่หนทางระงับดับสนิท ณที่เคยสถิตย์อาศรัยที่ยอดเขาอัสดะ

รเวรฺวิโยเค คุณิวลฺลภสฺย
โศกานุกาเรณ ตโมภเรณ
เสฺนเหน สาโธฺวิ พนฺธุวรฺคะ
ปทฺมากระ เกฺลศนิมีลิโตภูตฺ ฯ
ทิกฺเกศปาศปฺรติมํ ตมสฺตทฺ–
ทีปาวลีขฺมฺปกมาลิกางฺกมฺ
เลเภ วิโยคารฺตวธูสฺมราคฺนิ–
สฺถานสฺผุลิงฺคากุลธูมลีลามฺ ฯ

อโถทฺยเยา สตฺวลิตปฺรกาศะ
สุธํา ทธานะ กรุณามิวานฺตะ

เมื่อดวงพระสุริยาตราเคลื่อนคล้อยลับดวงไปแล้ว ณทิศนั้นก็ยังปรากฏเปนสีน้ำครั่งย้อมอยู่แน่นหนา แต่ทว่าปรากฏอยู่ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ขณะเมื่อสีสันยังปรากฏอยู่ก็เปนที่ชื่นชูความรักแลน้ำใจของชีวโลกทั้งปวงชั่วขณะฟ้าแลบแล้วก็อันตรธาน ต่อนั้นก็มีคมนอนธการทำให้บัวในสระเศร้าสร้อยหุบห่อกลีบเกสรนอนหลับไหลเพราะวิโยคห่างไกลดวงอาทิตย์ผู้สนิทชิดชมด้วยแผ่รัศมีลงมาถูกต้อง ถ้าจะเปรียบก็เหมือนพวกพ้องที่ต้องพรากจากสัตบุรุษชน ก็พากันโศกเศร้าด้วยความเสนหา พอมืดลงแล้วทิศทั้งแปดก็ดำคล้ำเหมือนกับกลุ่มผมเยาวสัตรีอันมีมาลีดอกจำปากล่าวคือเปลวประทีปเปนเครื่องประดับมีแสงวายวับด้วยเปลวธุมาการอันปลิวปนกับประกายคล้ายกับกุลสัตรีที่ผัวหน่ายพรากจากไปแลมีจิตต์หวั่นไหวกระสับกระส่ายฉนั้น

ขณะนั้นดวงพระจันทร์อันประกาศรูปสัตว์ กล่าวคือมีรอยเส้นขีดสีดำ ๆ แลประกาศสีขาวสอาด เปนที่ขังอยู่

นิวารยนฺโมหฆนานฺธการํ
วิโศฺวปการาย ศศี ปฺรวฺฤตฺตะ ฯ

จนฺโทฺรทเยนฺ ะปุรสุนฺทริณำ
ปฺรสาธนวฺยคฺรปริคฺรหาณามฺ
ศฺฤงฺคารลีลาสมยํ วิโลกฺย
กฺษณํ ปฺรทเธฺยา นรนาถสูนุะ ฯ
อิมาะ สํโมหาภฺรปฺรสรตฑิตศฺจารุนยนา
ยทกฺษิเกฺษโปนฺตรฺวิศติ หฺฤทยํ สูจิสจิวะ
สุขาทิคฺธํ มุคฺธํ วิษมิว สมุตฺสฺฤชฺย วิษยํ
ศฺรเยหํ ปฺรยนฺตสฺถิติปริจิตำ ศานฺติรุณิมฺ ฯ

สํจินฺตยนฺนิตฺยวนีศสูนุ—
รฺทฺวาเรษุ รุทฺเธษุ นิศานฺตปาไละ

แห่งหยาดน้ำอมฤตวารี สามารถจะแผ่รัศมีห้ามเสียซึ่งอันธการอันทึบแน่นหนา ประพฤติจรรยาเพื่ออุปการะแก่สรรพสัตว์ ดุจดังมีความกรุณาอยู่ณภายใน ก็เยื้องเยี่ยมเหลี่ยมไศลไขรัศมีขึ้นมา

เมื่อพระจันทร์อุทัยไขรัศมีขึ้นมาแล้ว พระสรวารถสิทธทอดพระเนตรดูสนามพ้อนซึ่งครึกครื้นแห่งนางในอันงดงาม ประดับแววววามด้วยเครื่องประดับอันเลิศครู่หนึ่งแล้ว ทรงพระดำริห์ว่า นางทั้งหลายเหล่านี้มีท่วงทีกิริยาดุจดังสายฟ้าอันแลบฉวัดเฉวียนในกลีบเมฆกล่าวคือทำให้หลงใหล มีดวงตาอันงดงามยามเมื่อส่ายสอดสามารถจะล่วงลอดเข้าไปสู่ดวงหฤทัย เราจะละเสียซึ่งวิษัยอันรกทึบมืออุปรมาดังยาพิษอันทาด้วยความสุข แล้วไปอยู่กับหญิงสาวกล่าวคือธรรมเครื่องระงับ ซึ่งจะสั่งสมไว้ได้จนตลอดชีวิต

เมื่อพระราชกุมารผู้มีชาติสมภพอันเกิดแต่เทวดาทรงจินตนานึกดังนี้ ครั้นพวกเฝ้าประตูผู้รักษายาม

ทิวฺยปฺรภาวาปฺตคติรฺวิจารฺย
วินิรฺยเยา หรฺมฺยปเถน ตูรฺณมฺ ฯ
สฺวจฺฉนฺทกาขฺยํ ปฺรวิโพธฺย สูตํ
หยํ สมารุหฺย จ กนฺถกาขฺยมฺ
โวฺยมฺนา ชวาทฺทฺวาทศโยชนานิ
คตฺวา วนํ นิรฺชนมาสสาท ฯ

ตตฺราวรุหฺยาศฺววราตฺปฺรภาเต
เกยูรหารางฺคทกุณฺฑลานิ
มุกฺตฺวา กิรีฏํ จ วิตีรฺย สรฺวํ
สูตาย สตฺวาภรณสฺตมูเจ ฯ
หํโห นิวรฺตสฺว หยํ คฺฤหีตฺวา
คฺฤหาณ สรฺวาณิ วิภูษณานิ
เอไตรฺน กิํจินฺมม กฺฤตฺยมสฺติ
ภูภฺฤตฺกุเล ศฺลิษฺฏวินยฺฏศิไยฺฏ: ฯ
เอโก วเนสฺมินฺนิติ ไนว การฺย
สฺตฺวยา มยิ เสฺนหมโยนุตาป:

ท้ายขีดประตูสิ้นแล้ว พระองค์ก็เสด็จโดยด่วนตามทางทิมแถวแห่งวรปราสาท ทรงปลุกนายม้าต้นอันมีนามว่าสวฉันทกให้ตื่นขึ้น แล้วจึงเสด็จขึ้นทรงม้ากันถกขับขี่ไปโดยโพยมวิถีสิ้นระยะทางสิบสองโยชน์ บรรลุถึงวันสถานประเทศป่าอันปราศจากประชานิกรชน

เมื่อบรรลุถึงตำบลนั้นแล้วเสด็จลงจากหลังอาชาก็พอประจวบเวลารุ่งรางสว่างวัน จึงทรงเปลื้องเครื่องประดับเปนต้นว่ารัดพระกรแลสร้อยสังวาลย์พาหุรัด แลกุณฑลพระมหามงกุฎ ส่งให้แก่นายม้าต้น ยังเหลือแต่เครื่องประดับกล่าวคือสัตบุรุษคุณ แล้วตรัสแก่นายม้าต้น ว่านี่แน่ะเจ้าจงรับเครื่องประดับทั้งปวงพาม้ากลับไป เครื่องประดับเหล่านี้เราใช้สึกหรอไปแต่เมื่อยังอยู่ในราชตระกูล ยังเหลืออยู่เท่านี้ก็ทำประโยชน์อะไรให้แก่เราอิกไม่ได้แล้ว เจ้าอย่ามีความเดือดร้อนเยื่อใยในเราว่าเราอยู่ป่าคนเดียวเลย ธรรมดาสัตว์เมื่อเกิดก็เกิด

สํชายเต ชนฺมนิ ชนฺตุเรก:
ปรฺยาติ ชานฺเต ปรโลกเมก: ฯ
ทฺรุมศฺฉตฺรํ มิตฺรํ สรลหฺฤทโยยํ มม มฺฤค:
สฺถลิ ลีลาศยฺยา ตนุตรตรุตฺวงฺนิวสนมฺ
สฺวโกย: สํโตษ: กฺฤปณกรฺไณว ปฺริยตมา
น สํสาร: กศฺจิทฺภวติ วิภเวสฺมินฺปริภว: ฯ

อุกฺเตฺวติ สูตํ กฺษิติปาลสูนุ:
สฺวยํ กฺฤปาเณน นิกฺฤตฺตชูฏ:
ตมศฺรุธาราทฺรปฏํ วิสฺฤชฺย
ศฺฤงฺคํ คิเรรุนฺนตมารุโรห ฯ
ปรฺยงฺกพนฺเธน สุโขปวิเษฺฏ
สมาธิสํนทฺธวิรุทฺธจิตฺเต
ตสฺมินฺกฺษเณ วิศฺวคุเรา คิรีนฺทฺร:
ส ภคฺนศฺฤงฺค: ศกลีพภูว ฯ

คนเดียว เมื่อตายไปสู่ปรโลกก็ไปคนเดียว ต้นไม้ในป่าจักกั้นกางต่างร่มของเรา เหล่ามฤคชาติซึ่งมีหฤทัยอันดีจักเปนมิตรของเรา แผ่นดินจักเปนที่นอนเล่นของเรา เปลือกไม้เล็ก ๆ บาง ๆ จักเปนผ้านุ่งของเรา ความสันโดษมักน้อยจักเปนคลังของเรา ความกรุณาแก่สัตว์กำพร้าจักเปนเมียที่รักของเรา ความติฉินนินทาอันใดอันหนึ่งอันเปนธรรมดาของสังสารวัฏ เหตุอาศรัยสมบัติพัศถานจะไม่เกิดมีแก่เราเลย

พระราชกุมารตรัสดังนี้แล้วก็ทรงตัดพระเมาลีด้วยพระแสงขรรค์ ส่งนายม้าต้นผู้มีผ้าอันชุ่มด้วยน้ำตากลับไปแล้วก็เสด็จขึ้นสู่ยอดเขาอันสูง เมื่อพระมหาบุรุษราชเจ้าผู้เปนครูของโลกเสด็จเข้าสู่ความสุขด้วยการผูกบัลลังก์กล่าวคือทรงนั่งขัดสมาธิ มีพระหฤทัยอันระงับเพราะทรงผูกสอดไว้ซึ่งเกราะคือพระสมาธิธรรม ยอดภูเขาก็บันดาลแตกแหลกลเอียดไป เมื่อจอมเขาภินทนาการทำลายลั่นออกไป หมู่อมรทั้งหลายผู้สัญจรอยู่ใน

คิรินฺทฺรภงฺเคน วิวิคฺนวกฺตฺรํ
ทฺฤษฺฏฺวามรา โวฺยมจราสฺตมูจุะ
ชคทฺคุรุํ ตฺวํ คิริเรย ธรฺตุํ
ปฺรโภ ปฺรสีทาตฺร ศุภํ น ศกฺตะ

ตตะ ส นิยฺกมฺปมวาปฺยเทศํ
วชฺราสนาขฺยํ วิกสทฺวิเวกะ
อนุตฺตรชฺญานนิธานมาปฺตุํ
ธิระ สฺถิรธฺยานธุรํ ธโรรฺต

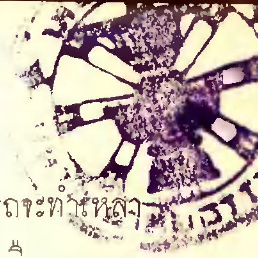
ชาเตฺยว มาระ ศมนิศฺจลานำ
ไววาคฺยไวเรณ วิการการี
ตเสฺยนฺทุกานฺเตฺยว กฺฤตาะ สมาธิ-
ภงฺคาย กานฺตาะ ส สมาทิเทศ ๆ
กฏากฺษะ กุรฺวาณาะ กุวลยกุลํ กานฺติวิกลํ

อากาศ ก็พร้อมกันผันพักตร์ตลิ่งจ้องแลดูพระมหาบุรุษราช กล่าวสรรเสิญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เปนประธาน จอมเขานี้ไม่สามารถจะทรงไว้ซึ่งพระองค์ผู้เปนครูของโลกได้ พระองค์จงเลื่อมใสในธรรมอันงามของพระองค์เถิด

ลำดับนั้น พระมหาบุรุษเจ้าก็ได้ทรงบรรลุซึ่งประเทศอันปราศจากหวั่นไหวกล่าวคืออวชิรอาสน มีวิเวกสมาธิอันเบิกบาน มีพระปริชาญาณอันตั้งมั่น ทรงไว้ซึ่งธุระสำคัญคือฌานสมาบัติอันถาวร เปนเหตุจะบรรลุถึงที่ตั้งของอนุตตรปัญญา

ขณะนั้นชาติมารซึ่งเคยทำการผจญแก่ผู้ประพฤติพรตอันมั่นคงทั้งหลายให้วิการกำเริบ เพราะจองเวรไว้ด้วยความเกลียดชัง จึงใช้นางกานดาทั้งหลายอันตนสร้างสรรคด้วยรัศมีพระจันทร์ ให้มาแสดงกิริยาประโลมล่อ เพื่อจะทำหลายสมาธิแห่งพระมหาบุรุษราช

สุฤชนฺตฺยฺ: ปาทาพฺไช: สุถลกมลมาลามลินตามํ
ทิศนฺตฺยฺ: ศิตําโศรมฺขฺรฺจิภิรายาสมสมฺ
ยยุสฺตาสุตสฺยาเศฺรฺ ธฺฤตทฺฤฒสมาเธรฺวิผลตามฺ ฯ
อถาคไตรฺทุ:สหมารไสไนฺย:
ศสฺตฺราศฺมวหฺนิทฺรุมปาสฺวรฺไษ:
กฺษิปฺไตรนฺลฺปปฺรกไร: กุมาร:
ปฺไษปฺริวากิรฺณตนุรฺพภูว ฯ
สฺวยํ สมุตฺสุฤษฺฎศเร สฺมเรปิ
ยาเต วิลกฺษ ฌนไทนฺยไสนฺย
วชฺราสนฺธฺยานธฺฤติ: ส สมฺยกฺ
สํพุทฺธตํ สรฺววิทาสสาท ฯ
พฺรหฺมปฺรธาไนสฺตฺริทไศ: ปฺรทตฺตํ
ปาตฺรํสมาทาย ส จีวรํ จ
สํสารมุกฺไตฺย สุรมรฺตฺยนาค–
สํฆสฺย สทฺธรฺมมถาทิเทศ ฯ

เจ้า แท้จริงนางทั้งหลายเหล่านั้นสามารถจะทำเหล่าดอกบัวทั้งหลายให้วิกลปราชัยไปด้วยชำเลืองหางตา แลสามารถจะทำพวงมาลาที่ทำด้วยดอกบัวให้เศร้าสี ด้วยวรรณแห่งบัวยาทอันงดงาม แลสามารถแสดงความคับแค้นอันหาสิ่งเสมอมิได้ให้แก่รัศมีพระจันทร์ ด้วยวรรณแห่งดวงหน้าอันงดงาม นางเหล่านี้ก็มาพยายามเพื่อจะทำสมาธิอันดำรงมั่นอยู่ในกระหม่อมของพระมหาบุรุษให้ปราศจากผล ต่อนั้นพวกพลเสนามารอันหาผู้จะต้านทานมิได้ ก็พากันมาแวดล้อมพุ่งซัดศัสตราวุธหินไฟไม้แลฝุ่นทั้งหลายจะนับประมาณมิได้คล้ายกับเมล็ดฝนเกลื่อนกล่นท่วมองค์พระมหาบุรุษดุจดังกองดอกไม้ ที่สุดพระยามารได้แผลงศรไปเอง เมื่อพวกมารแสนยากรเปนอันมากมีความอ่อนเพลีย มุ่งเอาพระมหาบุรุษเปนเป้าหมายมิได้พากันหนีไปสิ้นแล้ว พระมหาบุรุษเจ้าก็ทรงไว้ซึ่งฌานมีอาการดังอาสน ถึงซึ่งความสำเร็จ

หยํ สมาทาย จิเรณ สูเต
ศูนฺยาสนํ ศากฺยปุรํ ปฺรวิเษฺช
ชนสฺย สานฺตะ ปฺรุมณฺฑลสฺย
สมุทฺยเยา ตีวฺรวิษาทนาทะ ฯ
มหีปติะ ปุตฺรวิโยคตปฺตะ
ปฺรสุปฺตชีวะ กฺษณโมหนิทฺรามฺ
นิทฺรามิวาสาทฺย ฆนานุพนฺธำ
นิะ สฺปนฺทวฺฤตฺติรฺน วิเวท กึจิตฺ ฯ
อวาปฺตสํชฺญํ สุจิราตฺตมูจุรฺ
นภศฺจรา มุญฺจ วิจารฺย โมหมฺ
ราชนฺสุตเสฺต สุคตตฺวมปฺตะ
สุราสุไรรฺวนฺทิตปาทปทฺมะ

เปนพระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงถือบาตรแลจีวรซึ่งเทพยดาทั้งหลายมีพรหมเปนประธานนำมาถวาย แล้วทรงแสดงพระสัทธรรมเทศนาแก่หมู่เทพยดามนุษแลนาค เพื่อบรรลุโมกขธรรมอันพ้นจากสงสารสาคร

ที่นี้จะย้อนกล่าวถึงนายม้าต้น เมื่อพาม้ากลับมาหลายเวลาจึงเข้ามาถึงศากยบุรีอันมีอาสน์ว่างเปล่า ชนทั้งหลายทั่วมณฑลจนกระทั่งในพระราชวังพากันสร้อยเศร้ามีแต่เสียงร้องรำพรรณ ประกอบด้วยความคับแค้นยิ่งนัก พระเจ้าศุทโธทนก็ทรงเดือดร้อนพระหฤทัยเหตุอาศรัยบุตรวิโยค มีพระชนมชีพเสมอหลับอยู่ทรงประสบความหลับอันแน่นหนา กล่าวคือทรงนิทราด้วยความทุกข์ทุกขณะ มีพระกิริยาอาการอันนิ่งขึงปราศจากการเคลื่อนไหว มิได้ทรงรู้สึกสมปฤดีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย แต่เปนอยู่ดังนี้สิ้นกาลนาน ครั้นค่อยมีพระสติสัมปชัญญขึ้น เทพยดาทั้งหลายผู้สัญจรอยู่ในอากาศจึงทูลแก่พระองค์ว่า ข้าแต่พระราชาเจ้า พระองค์

ตต: กฺยิติ์ศสฺตฺริชคตฺปฺรสิทฺธํ
ชฺญาตฺวาปิ ตํ ไชนวะเน ชิเนนฺทฺรมฺ
ทฺรษฺฏุํ ยเยา หรฺยสุธานิธานํ
สามาตฺยมิตฺรสฺวชน: สไสนฺย: ฯ
ตทาศฺรโมปานฺตมหีมวาปฺย
วนํ วิโลกฺย ปฺรศมาภิรามมฺ
ศุทฺโธทน: สฺยนฺทนปารฺศฺวสํสฺถ–
มุทายินํ พานฺธวมิตฺยุวาจ ฯ

กฺรวฺยาโทปิ น ภุญฺชเต ปรตนุโทฺรเหณ หึสาศนํ กฺรูราณามปิ ไวรวหฺนิวิรหานฺน โกฺรธทิคฺธํ มนะ วฺยาลุมฺปนฺติ น ตุ สฺวยํ นิปติตาทนฺยตฺผลํ วานรา นิรฺโทษาวรณํ วนํ ภควต: ศํโภ: ปฺรสาทาทิทมฺ ฯ

จงทรงวิจารณ์ปลดเปลื้องเสียซึ่งความหลงเถิด พระราชบุตรของพระองค์ได้สำเร็จเปนองค์พระสุคตเจ้า มีเหล่าเทพยดาถวายบังคมพระบาทยุคลแล้ว

ลำดับนั้น พระเจ้าศุทโธทนครั้นได้ทรงทราบว่าพระลูกเจ้าได้ประสิทธิในไตรโลกแล้ว ก็พร้อมด้วยพวกอำมาตย์ญาติมิตรแลเหล่าเสนา เสด็จลีลาไปสู่สถานอันเปนที่ตั้งแห่งน้ำอมฤต กล่าวคือความหรรษา เพื่อจะทอดทัศนาสมเด็จพระชิเนนทรเจ้า อันเสด็จประทับอยู่ณป่าที่ชนะมาร ครั้นเสด็จถึงดินแดนอันเปนอุปจารพระอาศรม ทอดพระเนตรเห็นไพรสณฑ์นั้นรื่นรมย์ระงับ จึงมีรับสั่งกับอุทายิอำมาตย์ผู้เปนราชสัมพันธพงศ์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ข้างรถทรงว่า

สัตว์ซึ่งเสพมังสเปนภักษาก็มิได้เบียนบีฑาสัตว์อื่นเอามาเปนอาหาร ใจของพวกอมนุษย์ทั้งหลายที่ร้ายกาจก็มิได้งุ่นง่านด้วยความโกรธ เพราะเว้นจากไฟคือ

อโกฺษภนิรฺภรชลาะ สริโต วหนฺติ
นิรฺวิปฺลวา วิรชสะ สุขยนฺติ วาตาะ
สถฺยานเมานมุนิตํา ทธติว วฺฤกฺษา
นิเศฺจตเนยฺวปิ พต ปฺรสฺฤตา ปฺรศานฺติะ ๆ

อุกฺเตฺวติ ภูปริวฺฤฒะ ศมสํนิธานํ
ปฺราปฺยาศฺรมาคฺรยมวรุหฺย รถาตฺปฺรหฺฤษฺฏะ
ทูราทฺททรฺศ สุรสิทฺธนโรรคาณํา
ราคาทิโทษศมเน สุคตํ ปฺรวฺฤตฺตมฺ ๆ
ภูนิรฺคตปฺรตตกาญฺจนปทฺมปฺฤษฺฐ–
ปทฺมาสนสฺถมวิสํสฺถุลธามธีรมฺ
เมรุํ สเทหมิว จนฺทฺรสหสฺรกานฺติ–
ปไรรฺนวามฺฤตจิไตะ กฺฤตรูปกายมฺ ๆ

ของเวร วานรทั้งหลายก็มิได้แย่งชิงผลไม้กัน บริโภคแต่ผลไม้อันหล่นลงเอง ด้วยอำนาจความผ่องใสของพระสยัมภูผู้มีพระภาคเจ้า ป่าทั้งสิ้นจึงปราศจากโทษอาวรณ์ แม่น้ำก็มิได้กระฉ่อนหวั่นไหวไหลไปโดยปรกติ ลมก็มิได้กระพือพัดฝุ่นลอองพัดแต่เฉื่อย ๆ เรื่อยสบาย ต้นไม้ทั้งหลายก็แน่นิ่งมิได้ติงไหว คล้ายกับพระมุนีผู้เคร่งครัดมัธยัตอยู่ในฌาน บรรดาสิ่งที่หาเจตนามิได้ยังแสดงอาการสงบระงับน่าชมเชย

พระเจ้าศุทโธทนรับสั่งฉนี้แล้ว เสด็จถึงพระอาศรมอันเลิศอันเปนที่ตั้งแห่งความระงับ ก็มีพระหฤทัยเบิกบาน ทรงทอดทัศนาการเห็นองค์พระสุคตเจ้า อันทรงบำเพ็ญพุทธ การก ธรรม ทางระงับดับเสียซึ่งโทษ มีราคะเปนต้น ของเทพยดานักสิทธิมนุษแลนาค เสด็จประทับอยู่ณปทุมอาสน์มีพนักอิงเปนดอกปทุมมีสีงดงาม เสมอทองคำธรรมชาติอันเกิดเกลื่อนกลาดอยู่ในแผ่นปถพี ทรงไว้ซึ่งรัศมีสว่างกระจ่างแจ้งหาสิ่งเสมอมิได้ มีพระศรีรกาย

สทฺธรฺมกายมฺปเทศทิศา ทิศนฺตํ
ชฺญานารฺกรศฺมิหฺฤตโมหมหานฺธการมฺ
สิโหนฺนตำสฺยฺคมฺนฺนตพาหฺเนตฺรํ
พาลปฺรวาลตรฺปลฺลวโลหิเตายฺชมฺ ฯ
ลาวณฺยราศิวหนํ สรโสรฺนาสํ
นิรฺภูยณศฺรวณปาศวิเศษโศภมฺ
ตํ นิรฺชิตสฺมรมฺทารคุณํ ปฺรณมฺย
เลเภ ปฺรติปฺรณติมานธนปฺรโมทมฺ ฯ

ศกฺราทิภิ: สฺรวไรรฺยี พิมฺพสาร—
มฺไชฺยศฺจ ภูมิปติภิรฺคุรฺเคารเวณ

อันผึ่งผายคล้ายเขาพระเมรุมาศ พระรูปกายบริศุทธิ สอาดดุจหล่อด้วยน้ำอมฤตใหม่ ๆ ซึ่งเต็มไปด้วยรัศมีพระจันทรพันทวี มีพระสัทธรรมเปนรูปกาย ทรงแสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยวิธีซึ่เข้าไปให้เห็นชัด พระอังสะผึ่งผายประหนึ่งไหล่แห่งราชสิห์ พระพาหุแลพระเนตรสูงเต็มเสมอเปนอันดีมิได้บกพร่อง พระโอษฐนั้นแดงงามดุจดังว่าแก้วประพาฬแลใบไม้แดงพึ่งผลิออกใหม่ ๆ ราศีพระพักตรผ่องใสสดสอาด มีพระนาสิกผึ่งผายเกลี้ยงกลม พระกรรณทั้งสองงามสมพิเศษเสมอย่วงแก้ว เมื่อพระเจ้าศุทโธทนได้ทอดพระเนตรเห็นพระพิชิตมารผู้ทรงพระภาคอันโอฬารดังนี้แล้ว จึงทรงกระทำนมัสการ ก็ได้รับทรัพย์คือความปราโมทเปนประติการด้วยความคำนับตอบแทน

เหล่าเทพยดาทั้งหลายมีท้าวศักรเปนต้น พร้อมด้วยพระจอมภูวดลมีพระเจ้าพิมพิสารเปนประธาน แลนาค

นาโคศฺจ นมฺรวทไนรภินนฺทฺยมานะ
ศุทฺโธทนะ กนกวิษฺฏรมาสสาท ฯ

อานนฺทพนฺธุมวโลกฺย ตถาคเตนฺทํ
จิตฺตปฺรสาทมสมํ สมวาปฺย ภูปะ
ตํ ปฺราปฺย หรฺษสหชาศฺรุนิรุทฺธทฺฤษฺฏิ–
สฺตทฺทรฺศนามฺฤตรเส สุตรามตฺฤปฺตะ ฯ

เทว ปฺรกามกรุณารฺทฺรทฺฤศา สหรฺษ–
นิะเศษโทษรหิตา วิหิตา ตฺริโลกี
กสฺมาทโห นิชชนสฺย กฺฤตสฺตฺวยายํ
สํโมหกฺฤทฺวิรหโศกทโศปเทศะ ฯ

ทั้งหลาย ผู้ก้มหน้าถวาย นมัสการ พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็พากันทำความเคารพต่อพระเจ้าศุทโธทนด้วยความเคารพในพระบรมครู พระเจ้าศุทโธทนก็เสด็จประทับณแท่นทอง

เมื่อพระเจ้าศุทโธทนทอดพระเนตรเห็นดวงพระจันทรอันผุดผ่องกล่าวคือองค์พระตถาคตเจ้า อันเปนพงศ์เผ่าของท่านผู้จะนำมาซึ่งความเพลิดเพลินเจริญใจ ก็ทรงประสบซึ่งความเลื่อมใสแห่งจิตรไม่มีที่เปรียบปาน แต่ครั้นเสด็จเข้าไปใกล้ก็กลับมืดมนอนธการ ด้วยน้ำพระอัสสุชลอันชุ่มชื้นพระเนตรเหตุความหรรษา มิได้อิ่มด้วยการที่จะทอดทัศนาดูองค์พระตถาคต อันประกอบด้วยรสอย่างอมฤตวาริ แล้วจึงเปล่งสุนทรวาทีดำรัสว่า

พ่อผู้เปนเทพยดา มีพระเนตรอันชุ่มด้วยพระกรุณาเปนอันมาก หากมาจัดให้ไตรโลกบริศุทธิจากโทษมีแต่หรรษา ไฉนหนอพ่อจึงทำหมู่ประยูรวงศาให้สิ้นสติหลงใหลมองมูลไปด้วยความโศก เหตุวิโยคพลัดพรากจากผู้เปนที่รัก

นีตฺวา กฺษปำ สฺผฏิกหรฺมฺยตเล สุเขน
ศยฺยาสุ จีนวสนทฺยุติสสฺมิตาสุ
เศเษ กถํ หริณสํหติทนฺตทษฺฏ—
ศิษฺฏารฺธศษฺปปรุษาสุ วนสฺถลีษุ ๆ

ตจฺจนฺทฺรกานฺติ มณิศุกฺติษุ สกฺตไศตฺยํ
ปีตฺวา ปยะ กถมโห ปิพสิ ตวมทฺย
คฺรีโษฺมษฺมมูฒมหิษทฺวิรทาวคาห—
กฺลิทฺยตฺกรีษกลุโษทรติกฺตมมฺภะ ๆ

กสฺมาเทษ วิหารตามุปคตะ กณฺฐะ กโฐเรณ กึ
สํวีตํ มฺฤคจรฺมณานิลจลจฺจีนำศุการฺหํ วปุะ
กึ เต รตฺนกิรีฏธามฺนิ จ ชฏาชูโฏ นิพทฺธาทระ
กฺรูรเกฺลศสขี สุเขษุ วิมุขี เกโนปทิษฺฏา สฺถิติะ ๆ

แต่ก่อนพ่อเคยสำนักในที่นอนปูด้วยผ้าจีนมีแสงสว่างอย่างประหนึ่งว่าจะยิ้มรับตลอดราตรี มีแต่สุขอยู่ณปราสาทอันแล้วด้วยแก้วผลึกอันสุกใส บัดนี้ไฉนพ่อมานอนเหนือพื้นปถพีในป่า อันกระด้างด้วยปลายหญ้าที่หมู่เนื้อกัดขาดเหลืออยู่ครึ่ง ๆ ต้น

แต่ก่อนพ่อเคยเสวยชลอันเย็นสนิทแลผ่องใสดุจแสงพระจันทรในภาชนมุกต์อันมีสีสุกดังแก้วมณี ไฉนพ่อจึงมาเสวยวารีเผือนกร่อยในลำธารอันอากูลด้วยกรวดแลเปือกตม ขุ่นข้นด้วยควายปละแลช้างโขลงที่คลุ้มคลั่งด้วยความร้อนลงนอนแปลงในคิมหฤดู

เหตุไฉนใจคอพ่อจึงกล้าหาญอยู่ด้วยอิริยาบถอันแขงกระด้าง กายของพ่อนั้นสมควรแต่แก่ผ้าจีนบาง ๆ อันปลิวลม ไฉนพ่อจึงมานุ่งห่มหนังมฤคาผูกชฎาแทนมงกุฎทอง ทำให้ร่างกายเศร้าหมองอย่างยิ่ง ผินหน้าหนีสรรพสิ่งที่เปนสุขสบาย สถิตทั้งหลายที่กล่าวมาเหล่านี้ ใครเปนผู้ชี้เปนครูสั่งสอน

อิตฺยารฺชวาชฺชนปเตา ชนกาภิมานา–
ตฺปุโตฺรจิตํ สทสิ ราคมยํ พฺรูวาเณ
เสฺนโหปลิปฺตรชสา มลินสฺวภาวํ
ตํ ตาปสํภวภิยคฺภควานฺพภาเษ ฯ

กิํ ชีวาวธิพนฺธไนรฺคุณคเณนาราธิไตรฺพนฺธุภิ–
รฺเย ยานฺตฺยนฺตฺยทิเน กฺษณาคฺรุปตนปฺรตฺยายนา–
ปาตฺรตามฺ
สทฺธรฺมาธิคมะ กฺริยาวฺยุปรมะ สตฺสํคมะ สํยมะ
ปฺรฺยนฺเตปฺยจลา วิรกฺตมนสาเมเต สตํ พานฺธวาะ ฯ

อากฺฤษฺยาฎวิไกะ ปไรรปหฺฤตา สามนฺตสิํมานฺตฎู–
วิรฺษฺยารฺตา มรโณทฺยตา ปฺริยตมา มุขฺยสฺตฺรงฺโคมฤตะ

เมื่อพระชนบดีตรัสถ้อยคำประกอบด้วยราคะอันสั่งสมอยู่ในบุตร เพราะความอ่อนแลเพราะทรงถือว่าเปนพระบิดา ในท่ามกลางสภาดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้เปนหมอรักษาโรคอันยังเกิดแต่ความเดือดร้อน จึงตรัสกับพระบิดาผู้มีพระหฤทัยอันเศร้าหมองด้วยธุลี กล่าวคือเสนหาว่า

พวกพ้องเผ่าพันธุ์ที่ต้องเอาใจเขาด้วยการทำคุณเขามาเกี่ยวข้องในเวลาใกล้สิ้นชีวิตจะมีประโยชนอะไร เมื่อวันตายหากเขาจะมาช่วยบีบน้ำตาสักครู่หนึ่งแล้วก็ไม่เท่านั้น การบรรลุพระสัทธรรมอย่าง ๑ การเว้นความยินดีในกิริยาของโลกอย่าง ๑ การคบสัตบุรุษอย่าง ๑ การสำรวมอย่าง ๑ เหล่านี้เปนธรรมที่ไม่ง่อนแง่น ย่อมเปนเผ่าพันธุ์พวกพ้องของสัตบุรุษผู้มีใจปราศจากกำหนัดในเวลาสิ้นชีวิต

ได้ยินว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายยังขัดสนจนความนอนในที่ศัยยาอันอ่อนละมุน เพราะคิดถึงเหตุตั้งร้อยอย่าง

มนฺตฺริ โทฺรหสมุทฺยโตติพลวานิตฺยาตฺตจินฺตาศไต—
รฺาษฺฏปาล: กิล โกมเลยี่ ศยเน นิทฺราทริทฺร: สทา ฯ

อาศาปาศนิเวศพนฺธนปฺฤถุครนฺถิวฺยถาวรฺชิต—
สฺตฺฤษฺณาตาปนิวฺฤตฺติศีตลตนุรฺมานาวมาโนชฺฌิต:
ราคเทฺเวยวิยปฺรศานฺติสุขิตศฺจินฺตาวหีเน วเน
ปามาเณ ฌนทรฺภสูจินีจิเต เศเต สุขํ นิรฺวฺฤต: ฯ

โภคี นิตฺยมชีรฺณโภชนรุชา ชิหฺวา สทา ทรฺศย
นฺไวทฺยํปฺฤจฺฉติทฺภยาทภิมตํนาศฺนาติ ตฺฤษฺณาตุร:
ภุกฺตฺวา สฺวลฺปกมปฺรยตฺนปติตํ มูลํ ผลํ วา ชลํ
ปีตฺวา ชาตุ รุชํ ชเนศ ภชเต กาณฺจินฺน
นิษฺกิญฺจน: ฯ

คือคิดถึงดินแดนประเทศราชแลราชอาณาเขตร ถูกโจรปล้นแลพระราชาอื่นแย่งชิงไปบ้าง พระมเหษีที่รักนักสนมทั้งหลายหึงหวงกันแล้วพยายามฆ่าตนเองบ้าง ม้าทรงล้มตายบ้าง มนตรีผู้มีกำลังก่อการประทุษร้ายบ้าง ดังนี้เปนต้น เสมอไป

คนผู้ปราศจากความขึ้งคั้นอันเปนปมแน่นหนากล่าวคือเครื่องผูกอันเข้าไปในบ่วงแห่งความปรารถนาย่อมมีความเย็นใจ เหตุไกลจากความร้อนคือตัณหาคลายจากเย่อหยิ่งแลเก้อเขิน บรรลุสุขอันระงับเสียซึ่งพิษคือราคะแลเทวษ ยังจิตต์ของตนได้ คนเช่นนี้แม้จะนอนอยู่บนแผ่นหินอันรกรุงรังด้วยปลายหญ้าอันแหลมในป่าก็มีความสบาย

ข้าแต่พระองค์ผู้เปนใหญ่กว่าชน คนที่บริโภคอาหารมากเกิดโรคแต่อาหารไม่ย่อย ย่อมต้องแลบลิ้นออกถามหมอเสมอ ถึงจะกระวนกระวายอยากก็ต้องอดอาหารแสลงที่ตนต้องการ เพราะเกรงใจหมอ ส่วนคนที่ปราศจากกังวลแล้ว บริโภครากไม้แลผลไม้เล็กน้อย

ศฺยาสฺตาสฺตนฺตุลเปศลตลาะ สา เหมหฺรฺมฺยสฺถิติ
สฺตาะ เกยูรกิรีฏหารรจนาเสฺต กุณฺชราเสฺต หยาะ
โภคาเสฺตภิมตานกสฺยสุขทาะกีตฺวกฺษิปกฺษฺมาณฺจล–
จฺเฉเท สรฺวมคณฺยมนฺยวศคํ ทฺฤศฺยํ น กีจิตฺกฺวจิตฺ ฯ

ครีเษฺม หารตุษารจนฺทนจยศีนําศุกํ จนฺทฺริกา
ศีเต รางฺกวกุงฺกุมางฺคตรุณีย์นสฺตนาลิงฺคนมฺ
ราเตฺรา เวณุรโวคฺรวารรมณีคีตํ ทิเน สตฺสภา
ยไสฺยตตฺกฺริยเต ส กสฺย นฺฤปเต กายะ กฺฤตฆฺนะ
สฺถิระ ะ

อันหล่นลงเองโดยไม่ต้องพยายาม ดื่มน้ำพอสมควรแล้ว ย่อมไม่เกิดโรคเสียดแทง ไม่ว่าเวลาไหน ๆ

ที่นอนอันน่ารักด้วยนุ่นนอนอ่อนตัวก็ดี ที่สถิตคือปราสาททองก็ดี เครื่องแต่งตัวสร้อยแลมงกุฎก็ดี ช้างม้า โภคสมบัติก็ดี ที่บุทคลนับถือยิ่งนัก ย่อมไม่ให้ความสุขแก่ใครเลย เพราะเหตุไร เพราะของทั้งปวงอันไม่มีที่สุดนี้ บุทคลพึงประสบพบเห็นแต่ชั่วพริบตาเดียวแล้วก็ตกไปในอำนาจของผู้อื่นไม่เปนของใคร ๆ

ข้าแต่พระองค์ผู้เปนเจ้าแห่งคน สิ่งที่กระทำให้แก่ร่างกาย คือหน้าร้อนก็ประดับสายสร้อยใช้น้ำแขง ประแก่นจันทน์ ห่มผ้าจีนบาง ๆ นั่งรับแสงพระจันทร หน้าหนาวก็กอดถันอันเต่งตั้งแห่งนางดรุณีผู้มีศรีรอินทรีย์ประพรมด้วยชมดแลหญ้าฝรั่น เวลาราตรีก็พึงเพลงขับแห่งสัตรีชั่วคราวอันบรรเลงกับเพลงพิณ กลางวันก็ต้องไปหาถิ่นที่ประชุมสาธุชน ร่างกายที่บำรุงให้ถึงเพียงนี้ก็ยังเปนอกตัญญูไม่รู้จักคุณ คือไม่ถาวรอยู่นาน

ไนราเศฺย ศมศีตจิตฺตสุขินำ นานนฺทนํ จนฺทนํ
การุณฺยาภรณาภิรามหฺฤทเย หาเรณ ภาเรณ กิมฺ
รตฺนาลํกรณาทิกํ ศุรุศิรามากรฺณนํ กรฺณโย–
รฺเนษฺฏํ ศีลทุกูลศีลนวตำ จิตฺรามฺพราฑมฺพรมฺ ฯ

ราชนฺสํตฺยช โมหทุรฺคฺรหมิมํ เสฺนหวฺยถำ มา กฺฤถาะ
สํสารสฺย วิจารย ปฺรจลตำ มา มชฺช ชนฺมามฺพุเธา
นิตฺยาปูรฺวชโนทฺภเว ภวปเถ ปฺรสฺถานปานฺถภฺรม–
กฺษิปฺราลาปสมาคมปฺรณยินำ โก พานฺธวะ กะ ประ ฯ

ผู้ที่มีความสุขในจิตต์อันเย็นอยู่เสมอ เหตุหมดความอยาก แก่นจันทน์ก็ไม่เปนที่เพลินใจ ผู้ที่มีหฤทัยยินดีด้วยเครื่องประดับกล่าวคือกรุณาอยู่แล้วจะบรรทุกเครื่องประดับอื่นเข้าไว้มีประโยชน์อะไร การที่ต้องฟังเสียงครูสอนเสมอด้วยเครื่องรัตนอลงกรณ์เปนต้น ไม่เปนที่พอหูเสียแล้ว การที่ตกแต่งครึกครื้นด้วยผ้าผ่อนอันวิจิตร ไม่เปนที่ยินดีแห่งคนผู้มีปกติห่มผ้าทุกูลพัสตร์คือศีล

ข้าแต่พระราชา พระองค์จงละเสียซึ่งโมหะที่บุทคลข้ามได้ด้วยยาก จงอย่ากระทำที่ตั้งแห่งเสนหา จงพิจารณาสังสารวัฏซึ่งเปนของหวั่นไหว อย่าจมลงไปในทเลกล่าวคือความเกิด เมื่อบุทคลน้อมไปแล้วในสมาคม คือสามารถจะเที่ยวไปตามหนทางสำหรับเที่ยวทั่วทิศแลสามารถจะเจรจารวดเร็วไม่ผิดพลาด ในภพซึ่งเปนที่ยังเกิดของคนเสมอกันไม่มีใครเกินหน้า (พระ

อิตฺยุกฺตฺวา ภควานฺนฺฤปสฺย วิทเธ ปฺราโพธินีํ โพธนำ
ทิปฺตชฺญานนิศาตวชฺรศิขยา กายาภิมานาภิธมฺ
ภิตฺวา วิํศติตุงฺคศฺฤงฺคคหนํ สฺถูลาจลํ ยาก โรตฺ—
สํสาราวรณปฺรหาณกลนาไวมสฺยลีนํ มน: ๆ

ศากฺยานามถ ตตฺร ไมตฺรมนสำ สปฺตาธิกา: โกฏยะ
สปฺต ปฺราปฺตวิเวกปูรฺวกุศลาศฺจิตฺตปฺรสาทาตฺปรมฺ
โสฺรต: ปฺราปฺตสกฺฤตฺสมาคมผลานฺยาคามิการฺหตฺปทา—
นฺยาปุ: สรฺวชนาศยกฺยยธิยา สรฺวชฺญสํทรฺศนาตฺ ๆ

อถ ส ภควานฺกฺฤตฺวา สรฺวํ ชคชฺชินภาสฺกร—
สฺติมิรรหิตํ ชฺญานาโลไก: กฺรมาทฺคุณิพานฺธว:

นิพพาน) เมื่อถึงที่สุดดังนี้แล้ว ใครจะเปนเผ่าพันธุ์ ใครจะเปนคนอื่น ก็เปนธรรมฌเพาะตัวเท่านั้น

สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสฉะนี้ แล้วก็ทรงทำลายเสียซึ่งที่ตั้งแห่งความนับถือยิ่งว่ากาย (สักกายทิฏฐิ) เปนเครื่องรกชัฏด้วยจอมอันสูงยิ่งสิบ อันทึบแลแน่นหนาด้วยปลายแห่งวัชระอันคมกล้า คือ พระญาณอันรุ่งเรืองให้ซึ่งโพธนาปัญญาเปนเครื่องยังสัตว์ให้ตื่น เพราะโพธนาปัญญาเปนเครื่องทำใจให้ละเอียดปราศจากมลทินมีส่วนทำลายละโทษอันเปนนิวรณ์

ลำดับนั้นศากยผู้มีไมตรีจิตรทั้งหลายเจ็ดโกฏิเจ็ดมีจิตรถึงสมาธิวิเวก มีกุศลเปนเบื้องหน้ายิ่งกว่าจิตต์เลื่อมใส ก็ได้บรรลุโสดา สกทาคา อนาคา อรหัตเพราะเหตุเห็นพร้อมด้วยตนเอง ด้วยปัญญาอันเปนที่สิ้นไปแห่งอาศยะทั้งปวง

สมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้เปนพระอาทิตย์ชนะซึ่งโลก เปนเผ่าพันธุ์แห่งบุทคลผู้มีคุณ ได้ทรงกระทำซึ่งชน

ชนกรุณยา สทฺธรฺมาขฺยํ นิธาย ปรํ วปุ—
สฺตรณศรณํ สํสาราพฺธาวภูตฺปุนรขฺยุตะ ๆ
ๆ อิติ พุทฺธาวตาโร สมาปฺตะ ๆ

ทั้งปวงให้ปราศจากเมฆหมอกมืดมน ด้วยแสงสว่างคือพระญาณ แลทรงตั้งไว้ซึ่งพระกายกล่าวคือพระสัทธรรมอันเปนศรณะ ที่จะยังสัตว์ให้ข้ามจากมหาสมุทร กล่าวคือสังสารวัฏ ด้วยพระกรุณาแก่ประชาชนแล้ว เสด็จนิพพานมิได้จุติอีกต่อไป.

จบพุทธประวัติ

